

домлень, автор переконливо показав, що відомий похід Аписиха на антів лише планувався, але не був здійснений. Серед інших повідомлень, побудованих на основі писемних джерел, прозвучали доповіді групи польських медієвістів. Доповідь Т. Василевського була присвячена проблемі титулатури київського князя, яка, на думку дослідника, затверджувалася візантійським двором. У доповіді К. Мадзолевського розглядався юридичний стан невеликих членів у слов'янському суспільстві на основі вивчення «Руської Правди» в контексті інших варварських законодавчих зведень. А. Поппе повідомив про соціальні та ідеологічні зміни, що відбулися внаслідок хрещення Русі. На відміну від концепції «подвійного вірування» Київської Русі, що є досить поширеною, він вважає, що з цього моменту розвиток східнослов'янського суспільства відбувався у руслі християнської культури, яка всіляко насаджувалася церквою.

Дві доповіді радянських істориків охоплювали порівняно пізній період. М. Є. Бичкова повідомила про генеалогічні легенди польської знаті, яка вважала дуже престижним виводити своє походження від

сармат, на відміну від російських дворян XVI—XVII ст., початок родоводу яких досить часто йшов від пруссів та інших північних народів. А. М. Медушевський розібрав погляди «слов'янофілів» та «західників» на римське право у пореформеній Росії, вплив римського права на розвиток російської юридичної думки XIX — початку XX ст.

Таким чином, наукова конференція у Києві охопила широкий спектр питань від археології до нової історії та соціології. Були обговорені нові точки зору на процеси, в результаті яких слов'янський світ залучався до системи середземноморської цивілізації. Була відзначена необхідність спільного розгляду археологами й істориками ряду суміжних проблем, таких як шляхи розселення слов'ян у Центральній Європі, участь їх у подіях VI—IX ст. на Балканах та ін.

По завершенні роботи конференції гості відвідали історичні пам'ятки Києва, Києво-Печерську лавру. Під час поїздки до Чернігова радянські і польські історики ознайомились з матеріалами нових археологічних розкопок та зустрілись з чернігівськими дослідниками.

XX республіканська конференція в Одесі

Проблемам сучасного розвитку археології та історії давнього населення Української РСР було присвячено наукову конференцію, що відбулася в Одесі 25—28 жовтня 1989 р. Її проведено Інститутом археології АН УРСР разом з Одеським археологічним музеєм на відзнаку 150-річного ювілею Одеського товариства історії та старожитностей.

У роботі конференції взяли участь близько трьохсот фахівців з України та інших республік СРСР, а також НРБ. Широко були представлені основні дослідницькі центри УРСР (Київ, Одеса, Львів, Ужгород, Кіровоград, Запоріжжя, Херсон, Миколаїв, Чернігів, Сімферополь, Дніпропетровськ, Донецьк та ін.), а також Москви, Ленінграда, Мінська, Кишинєва, Єревана, Ростова-на-Дону, Краснодар, Куйбишева.

Пленарні доповіді відзначалися постановкою широких питань, нагальних для відтворення історичного процесу минулого

в цілому. Зокрема, на першому пленарному засіданні заслухано доповіді В. Г. Збеновича та М. М. Шмаглія, присвячені проблемам трипільської культури. Враховуючи загальну ситуацію в дослідженні енеолітичних суспільств Південно-Східної Європи у світлі новітніх досягнень радянських та зарубіжних археологів, В. Г. Збенович висунув програму подальших досліджень трипільської культури.

Тема доповіді М. М. Шмаглія — підсумки багаторічних розкопок великих трипільських поселень, інтерпретація їх як центрів соціально-культурного прогресу давніх землеробських громад. Деякі глумачення автора щодо житлового будівництва, соціально-економічного розвитку поселень (у тому числі зародження прототипу «міста античного вигляду») є досить суперечливими, однак спроба широких узагальнень заслуговує на увагу.

Значний інтерес викликала пленарна доповідь С. Д. Крижицького та О. М. Щер-

лова «Деякі проблеми реконструкції палеоекономічних умов життя Ольвії та Херсонеса». Автори простежили регіональну специфіку розвитку сільського господарства обох центрів (насамперед зернового), розробили загальні критерії його оцінки.

Теоретико-методологічний напрям досліджень представлений у доповіді В. Ф. Генінга «Проблема фундаментальної археологічної теорії».

На конференції працювало 7 секцій.

На секції археології кам'яного віку прочитано 13 доповідей. За тематикою вони поділяються на джерелознавчі, періодизаційні, теоретичні та присвячені окремим питанням первісної економіки.

О. В. Пеньков доповів про стратиграфію та датування всесвітньо відомої ранньопалеолітичної стоянки Дюрінг в Якутії. Він переконливо довів, що вік пам'ятки значно перевищує 1 млн. років. О. І. Борзіяк розповів про розкопки унікальної багаточасової пізньопалеолітичної стоянки Касауци в Молдавії. З новими мустьєрськими матеріалами місцезнаходження Андріївка IV у Кіровоградській області познайомила Л. В. Кулаковська.

Періодизації пам'яток кам'яного віку окремих регіонів Східної Європи були присвячені доповіді В. М. Степанчука, М. П. Оленковського, В. П. Ксензова та Л. Г. Мацкевого. Виступи С. П. Смольяниной (в співавторстві з Т. М. Швайко), Г. С. Краснокутського (в співавторстві із А. В. Старкіним), Г. В. Григор'єва торкалися окремих питань первісної економіки та духовної культури населення.

В. Н. Станко провів аналіз складної проблеми дискретності виробництва значної кількості праці у кам'яному віці. Л. Л. Залізник, спираючись на дані археології, етнографії, палеографії, зоології, спробував відтворити спосіб життя первісних мисливців відкритих прильодовикових просторів фінального плейстоцену.

Особливо жваву дискусію викликали виступи Л. Г. Мацкевого, Л. Л. Залізника, В. П. Ксензова та О. І. Борзіяка.

На секції енеоліту заслухано 14 доповідей з трипільської тематики та питань степових енеолітичних культур. Трипільська проблематика охоплювала коло проблем, пов'язаних як з розкопками окремих пам'яток, так і з більш широкими, узагальнюючими розробками, важливими для вивчення культур доби енеоліту в цілому. Так, у доповіді М. Ю. Відейка розглядалася проблема абсолютного датування Трипілля. Автор дотримується так званої каліброваної шкали радіовуглецевих дат,

що значно поглиблює абсолютний вік трипільської культури. Процес переселення трипільських племен з Подністров'я у басейн Південного Бугу і далі на схід знайшов свою конкретизацію у доповіді О. В. Цвек. Т. Г. Мовша намагалася виділити окремі культури у межах кукутено-трипільської спільності. Характеристику природних умов Північного Причорномор'я за часів трипільської культури у співавторстві з представниками природничих наук відтворив В. Г. Петренко.

Щодо групи доповідей, присвячених питанням степових культур, то тут слід відзначити повідомлення І. Ф. Ковальнової про щойно відкриті нею, дуже цікаві за стратиграфією, інвентарем та поховальним обрядом, пам'ятки доби енеоліту на Дніпропетровщині. Спроба реконструкції первісного положення похованих у курганах ямної культури є у доповіді М. М. Нікітенка. З розповіддю про досягнення болгарських археологів у вивченні проблем енеоліту виступив відомий болгарський вчений, дослідник славнозвісного Варнинського некрополя І. Іванов. Доповідь про релігійні уявлення населення Північного Кавказу доби енеоліту — ранньої бронзи прочитано В. Я. Княшком.

На засіданнях секції археології доби бронзи заслухано 18 доповідей та повідомлень. Тематика катакомбної спільності знайшла втілення у виступах С. Ж. Пустьовалова, Д. П. Кравця, А. Л. Нечитайло, М. М. Кривальцевича, О. В. Кузьміної та Б. А. Антоненка. Увага в дискусії була акцентована на аспекти розвитку ливарного виробництва у племен катакомбної спільності (І. Ф. Ковальова, Д. П. Кравець, А. Л. Нечитайло, С. С. Березанська) та питання культурно-хронологічних взаємозв'язків між культурами абашевської людності (Т. М. Потьомкіна, І. Ф. Ковальова, І. М. Шарафутдінова, В. В. Отрощенко). Дискусія виявила неоднозначні позиції дослідників, критичну оцінку нових підходів.

Проблеми зрубної спільності знайшли відображення в доповідях А. В. Андросова, О. Є. Кислого, С. І. Берестнева, В. В. Отроценка, Р. О. Литвиненка та І. В. Кобаля.

Новим досягненням у вивченні сабатинівської культури присвячені доповіді І. М. Шарафутдінової, а також А. Г. Загнайла (у співавторстві з В. П. Ванчуговим, В. Г. Кушніром та В. Г. Петренко).

Загальну увагу привернула доповідь С. С. Березанської та Б. І. Лобая «Могильник доби бронзи поблизу с. Гордіїв-

ка — нове культурне явище на Україні». У жвавій дискусії з проблем феномена Гордіївського могильника, погоджуючись із близькістю його до центральноєвропейської курганної культури, фахівці висловили різні думки щодо віку гордіївських курганів. Запропоновані дати коливаються від XV до IX ст. до н. е.

На секції раннього залізного віку заслухано 14 доповідей. Дві з них присвячено підсумкам та перспективам дослідження скіфських поселень Правобережного Лісостепу: Мотронінського городища (С. С. Бессонова, С. А. Скорий) та поселення Долиняни у Західній Подолії (Г. І. Смирнова). У зв'язку з тим, що поселення поблизу с. Долиняни є еталонною пам'яткою, велике значення має поглиблення його датування до другої половини — кінця VII ст. н. е., що потребує передатування й інших синхронних пам'яток Правобережжя. Розкопки Мотронінського городища, за визначенням Г. І. Смирнової, викликають особливий інтерес у плані порівняльного аналізу культурних традицій населення східних та західних регіонів Правобережного Лісостепу.

У доповіді В. Г. Котягорощка представлено чітку і добре відпрацьовану схему хронології латенської культури. Великого резонансу набув виступ С. Є. Рассадіна «Про початки складення підгірцієвського ажурного стилю». Основна теза автора, — про кавказький генезис прикрас, — не набула підтримки скіфознавців.

Дві доповіді присвячено аналізу окремих категорій скіфських мечей (С. В. Махортих, І. В. Бруяко). Значний інтерес викликали доповіді С. В. Панькова «Основні напрямки розвитку чорної металургії заліза на південному заході СРСР» та антропологів С. І. Круц і К. О. Шепель, присвячені відтворенню етнічної належності населення Керченського півострова у скіфський час та фізичного типу людності Лісостепової України.

Заслухано також серію тематично пов'язаних між собою доповідей, присвячених скіфам і сарматам Південно-Західного Причорномор'я, Малої Скіфії на Нижньому Дніпрі та у Добруджі.

Найбільшою за кількістю присутніх була секція античної археології. Тут заслухано 26 доповідей, більшість яких (14) присвячено проблемам історії та культури північнопричорноморських античних центрів. Решта виступів торкалася підсумків польових робіт.

Доповідь В. М. Зубаря було присвячено державному устрою Херсонеса кінця IV ст. до н. е. В. М. Отрешко розглянув

демографічний потенціал Козирського городища періоду архаїки. В доповіді С. О. Ліпавського та І. О. Снітка проаналізовано новітні матеріали з поховальних звичаїв архаїчного населення Нижнього Побужжя. Г. Р. Цецхладзе торкнувся питань колхо-боспорських економічних зв'язків. Велике зацікавлення викликали доповіді Н. П. Сорокіної «Етюд про рух деяких пам'яток між Північним Причорномор'ям та Закавказзям в I ст. н. е.» і Ф. В. Шелова-Коведяєва «Ахілл на Березані».

Проблемну доповідь про деякі аспекти взаємин Ольвії із сарматами прочитано А. С. Русяєвою. М. В. Скржинською розглянуто і переконливо продатовано групу прикрас із Північного Причорномор'я. О. Є. Малюкевич повідомив про культові речі із могильника Молога, Е. І. Діамант — про поховальні споруди Кошарського городища, В. П. Глущенко — про локальні зони поширення у Східній Європі римських монет.

Підсумкам багаторічних досліджень пам'яток Північного Причорномор'я були присвячені доповіді Н. Л. Грач, Н. О. Лейпунської, В. В. Крапівіної та В. В. Назарова, Я. В. Доманського, Ю. Г. Виногорова та С. Л. Селовійова, Ю. П. Калашника, Н. М. Сокерської. Про результати повітряних досліджень античних пам'яток доповіли В. А. Кутайсов та В. Б. Уженцев, С. Б. Охотніков та А. С. Островерхов, Е. О. Левіна та Є. Ф. Редіна, О. Я. Савеля, О. Є. Пуздоровський, М. Лазаров.

На секції археології ранніх слов'ян заслухано 16 доповідей з проблем вивчення зарубинецької, київської, черняхівської, ранньосередньовічних слов'янських культур та синхронних старожитностей сусідніх територій.

Новий підхід до локального членування зарубинецької культури на підставі статистичної обробки практично всієї кераміки з могильників представлений у доповіді С. П. Пачкової. Є. В. Максимов вирізняв пізній етап культури і подав нарис її зв'язків із синхронними та наступними культурними проявами.

Виступи Н. М. Кравченко та О. О. Россохацького було присвячено ролі кочових племен в історії населення Східної Європи. Виступ останнього був доповнений виставкою нових знахідок з могильника поблизу с. Біленьке.

Проблеми взаємин кочовиків-тюрків розглянуто у доповідях О. М. Приходнюка, А. Т. Сміленко, О. О. Козловського. В. С. Вергей досліджувала еволюцію слов'янського житла протягом другої половини I тис. н. е. у Білоруському Поліссі.

Дискусію викликало датування нижнього Траянова валу у Бессарабії на підставі житлових комплексів, які перетинаються цими спорудами, VII ст. (Л. В. Суботін, Г. Ф. Чеботаренко). На думку фахівців, такі висновки потребують підтвердження подальшими дослідженнями.

Кілька доповідей та повідомлень впровадили до наукового обігу отримані останнім часом знахідки. Це матеріали могильників поянешти-вертишкої Долини (Г. І. Смирнова) та черняхівського Чернелів-Руський (І. П. Герета), а також черняхівського поселення Соснова (Є. В. Махно). Важливі дані про економічний розвиток карпатських племен отримані на поселенні Пилипи (Л. В. Вакуленко). Про рівень розвитку ремесла в римський час свідчать гончарні майстерні, відкриті на Закарпатті (О. В. Дзембас), та майстерні по виготовленню рогових гребенів на Київщині (Б. В. Магомедов). Велику зацікавленість слухачів викликали доповіді з антропології та палеозоології (С. П. Сегада, О. П. Журавльов), що дозволяють запровадити додаткові дані для порівняльного аналізу різних культурних угруповань.

В цілому робота секції дозволила накреслити нові напрямки конкретного ходу вивчення культурно-історичного процесу на території України. Відзначено, що під час розгляду проблем етногенезу та ранньої історії слов'ян, їх контактів з іншими народами, особливого значення набуває необхідність координації спільних досліджень археологів-славистів України, Росії, Білорусії, Молдавії.

На засіданнях секції давньоруської та середньовічної археології заслухано 22 доповіді з проблем сучасної медієвістики України.

З увагою сприйнято доповідь колег з Вірменської РСР (Ж. О. Ананян, В. Б. Бархударян) про заселення вірменами території УРСР. Під час дискусії відзначалося, що одним з головних плацдармів розселення вірмен був Крим, з якого переселенці поширювались на всю Україну (В. Л. Миц).

Серія доповідей розглядала археологічні дослідження Києва. Вони торкалися питань ремісничого розвитку Київського Подолу XI ст. (В. М. Зоценко) та складання його території (М. А. Сагайдак), дослідження урочищ Гончари та Кожум'яки (Г. Ю. Івакін, Г. О. Козубовський), нових розкопок київського дитинця (Я. Є. Боровський, О. П. Калюк), Китаївського археологічного комплексу (І. І. Мовчан).

Жваву дискусію викликала тема ста-

новлення і розвитку ремесла у стародавньому Києві, в якій взяли участь П. П. Толочко, В. М. Зоценко, О. П. Калюк, Г. В. Штихов.

Були також заслухані повідомлення з проблем середньовічної історії Північно-Західного Причорномор'я (А. А. Кравченко) та Криму (В. Л. Миц), комплексного дослідження міст Південно-Західної Русі (І. К. Свешніков) і Середнього Подніпров'я (Н. В. Блажевич, В. О. Петрашенок, Л. І. Іванченко, П. Л. Покас).

Секція теорії, методики, історіографії та джерелознавства заслухала 6 доповідей. К. П. Бунятян доповіла про класифікацію та типологію скотарства, Ю. В. Павленко — про формування ранньокласових відносин на території України.

Більшість доповідей пов'язана із джерелознавством. Серед них значну увагу привернув виступ О. Б. Супруненка «Археологічні зібрання Полтавщини XIX — початку XX ст.». Жвавий відгук викликали також виступи А. І. Ганжі з питань підходу до проблеми археологічної культури та С. О. Біляєвої про деякі завдання джерелознавства у справі збереження археологічної інформації. Цікавим було також повідомлення Г. О. Пашкевич про створення банку даних стародавніх культурних рослин з території України.

На заключному пленарному засіданні були заслухані доповіді з давньоруської проблематики. Це фундаментальна доповідь П. П. Толочка «Давньоруські міста та проблема історичної демографії», що викликала значний інтерес завдяки ґрунтовній фактологічній та методичній основі, перспективності досліджень, загальноісторичній важливості питань.

Органічно пов'язана з нею, хоч і торкається етнічних аспектів демографічного процесу, доповідь О. П. Моці «Проблема давньоруської народності». Завдяки особливій актуальності вона викликала широку дискусію щодо історичної долі давньоруської народності у XII—XIII ст. і пізніше, походження українського, білоруського та російського народів. На підставі комплексного вивчення джерел автор відстоював тезу про продовження існування давньоруської народності у період феодальної роздробленості.

Дискусійне питання «Місце рабовласницької формації в історичному процесі» — тема доповіді відомого українського вченого М. Ю. Брайчевського. Енциклопедична освіченість автора у поєднанні з цікавою формою викладу зробили доповідь добрим завершенням пленарних засідань та конференції в цілому.

Таким чином, на пленарних та секційних засіданнях заслухано понад 120 доповідей. В останній день роботи конференції було організовано екскурсію до Білгорода-Дністровського — видатної античної та середньовічної пам'ятки.

Теми зачитаних на конференції доповідей свідчать про зростання інтересу до вивчення історичної проблематики, соціально-економічних реконструкцій, комплексного використання джерел на підставі

сучасних методів, інтеграції археології з іншими науками.

Для виступів колег з братніх республік характерні дослідження контактів стародавніх культур населення України, спільних проблем культурної спадщини. При підведенні підсумків роботи конференції наголошувалося на надзвичайно важливому значенні подальшої координації зусиль археологів УРСР з колегами із інших регіонів СРСР.

Оргкомітет конференції.

У ВИДАВНИЦТВІ «НАУКОВА ДУМКА» ВИЙДЕ У 1990 Р. КНИГА

Генинг В. Ф., Бунятян Е. П., Пустовалов С. Ж., Рычков Н. А.
ФОРМАЛИЗОВАННО-СТАТИСТИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ В АРХЕОЛОГИИ.
Анализ погребальных памятников.

15 арк.: 3 крб. 10 коп.

Монографія присвячена розв'язанню практичних задач археології: вдосконаленню методів аналізу масових археологічних матеріалів, зокрема поховальних пам'яток; методів, спрямованих на підвищення інформативності цього джерела, доказовості висновків, ретельного дотримання процедури дослідження. Розглядаються способи формалізації джерел, статистичні операції. Головна увага приділяється методам обробки емпіричних даних, сумарній характеристиці та порівняльному аналізу пам'яток, пошукам взаємозв'язку прикмет, а також отриманню деяких супутніх показників — різних середніх відхилень тощо.

Запропоновано кілька програм проблемного напрямку з метою виконання конкретних завдань:

- порівняння пам'яток у процесі виділення археологічної культури;
- статево-вікового аналізу;
- дослідження етнічних структур та соціальної стратифікації суспільств.

Використання методів та інтерпретація здобутих результатів розкривається на конкретних прикладах.

До додатку ввійшли: програми виконання статистичних операцій на мікрокалькуляторі; спосіб визначення ознаки та типу; анотований огляд радянської археологічної літератури, де використовуються формалізовано-статистичні методи.

Замовлення надсилати за адресою: 252014, Київ-14, вул. Кірова, 4, книгарня «Наукова думка».